

Románok és magyarok a történelemlről

A magyarság és a szomszéd népek viszonyának rendezése évtizedes feladat. E rendezés szándékával adott helyet 1990-ben az Európa Intézet a szlovák–magyar értelmiségi találkozónak (vö. História 1991. 2–3. szám), majd 1991 áprilisában a román–magyar történészek találkozójának (Ennek anyagából és előadásaiból közlünk itt részleteket.) E rendezvénysorozathoz tartozik a német–magyar együttélés konferenciája is, melynek előadásaiból következő számainkban fogunk részleteket közzéteni. (A szerk.)

Tudomány és államnemzeti képviselő

Kerek tíz év után az első román–magyar történésztalálkozóra jöttünk össze. A korábbi találkozókhoz képest egészen más körülmények között. Noha mind a két követség közrejátszott ennek a létrehozásában, mind a budapesti román, mind a bukaresti magyar követség, végül is ez a találkozó a szabad értelmiségi szabad eszmecseréje. Nem része kormányközi megállapodásoknak, nem része akadémiák közti megállapodásoknak. Az Európa Intézet Budapest egyik funkciója éppen ez lehet Közép-Európa útkereső időszakában: a nem pártokban, hanem népben, nemzetben gondolkodó értelmiségieknek fórumot biztosítani, az áthidalhatatlannak látszó párt-nézetkülönbségektől, nemzeti ideológiai ellentétéktől elszakadni.

Két eseményről szeretnék említést tenni. Az egyik az 1980., a másik az 1990. évhez kötődik. 1980-ban a bukaresti történész világtalálkozón Pascu professzor feltette nekem a kérdést, hogy miért nem járok gyakrabban Romániába. Én azt mondtam: nekem, az én generációmnak, az a rendszer, ahol a pártközi és államközi tárgyalásokon az állami vezetők csókolóznak egymással, s az asztal alatt pedig rugdosás egymás lábát, ez a rendszer az én generációmnak nem megfelelő. Mindenki tudja, hogy ez a rendszer a román–magyar kapcsolatokban nem funkcionált jól. A másik élmény, amit

fel akarok említeni, az 1990. január 15., amikor, mint a kormány tagja, Bukarestben látogatást tettem. Két kiváló miniszter, akikben emberként is kiváló értelmiségit ismertem meg, Plesu miniszter úr és Sora miniszter úr, egymás után tartották a beszédeket és természetesen én is tartottam egy beszédet. Az én elképzelésem az volt – és ezért utaztam Bukarestbe –, hogy a sztálini rendszer összeomlásának időszakában új alapokra kell helyezni a térség népeinek együtt élését. Az államszervezet formáit még nem ismerjük, de egy biztos: az értelmiségnek kulcsszerepe lesz abban, hogy szót tudjunk érteni a szomszédokkal, szlovákokkal, oroszokkal, románokkal. Ezért utaztam Kárpátjára, Bukarestbe, majd Pozsonyba. Azt, hogy a diktatórikus rendszer hogyan temeti maga alá a történettudományt, én eddig még senkitől sem hallottam olyan élénk színekkel ecsetelni, mint akkor Sora miniszter úrtól. A Ceausescu-diktatúra – és mi is gondoltunk a magyarországi 50-es évekre –, a személyi kultusz hogyan gyűrte a politikai ideológia céljai alá a történetírást. És senkitől sem hallottam sem akkor, sem azóta jobban ecsetelni egy humánus közép-európai politikai rendszer kiépítésének szükségét, mint Plesu minisztertől. Én ott arról beszéltem, hogy most már megszűntek azok a rendszerek, amely rendszerekre az értelmiség minden rosszat ráfoghatott. Megszűnt az az időszak, amikor a folyosón román és magyar történészek nagyon jó viszonyban voltunk, de nyilvánosan fellépni egymás mellett tulajdonképpen nem mertünk. Feszengtünk, féltünk: nem tudtuk, kinek ár-

tunk, kinek használunk. És arról beszéltem: ebben az új rendszerben az értelmiség felelőssége sokkal nagyobb, mint korábban. Nem mondhatja egyetlen magyar, sem román kolléga: azért vitatkoztam XY-nal a nemzetközi konferencián, mert otthon a pártközpontnak ilyen és ilyen jelentést kell írni.

Nemcsak a gazdaságban, a politikában, de a kultúrában és a tudományban is új intézményeket és új fórumokat kell kialakítani. (De – zárójelben hadd tegyem hozzá: nagy hiba volna, ha lemondanánk azokról a rendszeres – igaz, korábban formális – találkozókról, amely találkozók szükségesek a két értelmiség között.) Én úgy gondolom, hogy az Európa Intézet és a Közép-Európa Klubnak ez a mai rendezvénye éppen azt reprezentálja, hogy országaink értelmiségei az állami, párt s egyéb hivatalok, szervektől függetlenül is képesek a közös problémákról őszintén beszélni. Megszűnt a történettudomány azon funkciója, hogy hivatalos politikai pecsét legyen a napi politikán. És mivel a történettudomány többé nem aktív része a politikai ideológiának, remélhetően a tudományos viták valóban szakmai tudományos viták lesznek. Remélem, hogy nem lesz többé ún. szlovák tudományos álláspont, román tudományos álláspont és egy magyar tudományos álláspont a közösen megélt történelemlről. A nemzeti-állami reprezentáció helyett önállóan gondolkodó kutatók, író egyéniségek véleménykülönbségeit és álláspontjait hallhatjuk majd. A tudományt, a gondolkodást megöli az állami, a nemzeti képviselő kötelezettsége.

Abban természetesen csak reménykedhet a mai értelmiségi, hogy olyan politikai rendszerek fognak kialakulni a következő években a térségben, amelyek akkor is eltartják a történetiséget, ha az nem éppen bizonyos „nemzeti” vagy „állami álláspontok” harcosa, képviselője.

Én úgy gondolom, hogy erről a konferenciáról beszélve nem román–magyar konferenciáról kell szólni, hanem román és magyar történészek tanácskozásáról. Nem államok, nemzetek közötti reprezentációról, hanem egyének közötti vitáról. És remélem, hogy ilyen szellemben fog sor kerülni igazán éles vitákra.

GLATZ FERENC